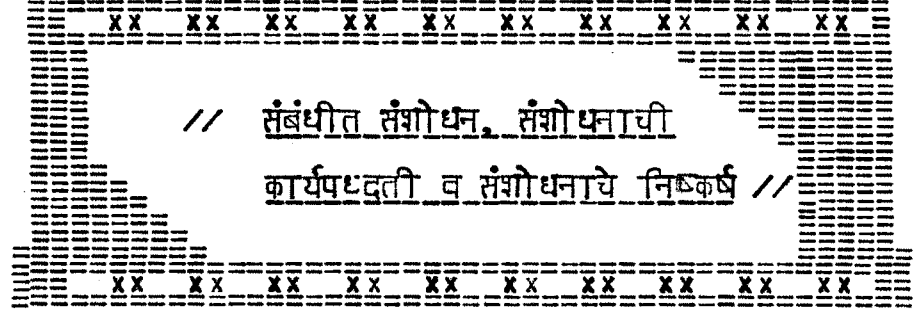

// प्रकरण : ३ रे : //

प्रकरण : ३ रे :

- ३.१ : प्रस्तावना
- ३.२ : संदर्भ ग्रंथ
- ३.३ : प्रोफेसर डिसोजाचे संशोधन
अ] संशोधनाची कार्यपध्दती.
ब] संशोधनाचे निष्कर्ष.
- ३.४ : प्रोफेसर "श्रीवास्तवचे संशोधन
अ] संशोधनाची उद्दिष्टे.
ब] संशोधनाची कार्यपध्दती.
क] संशोधनाचे निष्कर्ष.
- ३.५ : प्रोफेसर पतियाल सी.बी. चे संशोधन.
अ] संशोधनाची उद्दिष्टे
ब] संशोधनाची कार्यपध्दती.
क] संशोधनाचे निष्कर्ष.
- ३.६ : नारायण स्वामीचे संशोधन
अ] संशोधनाची कार्यपध्दती.
ब] संशोधनाचे निष्कर्ष.
- ३.७ : प्रोफेसर पाटील टी.बी. चे संशोधन
- ३.८ : अ] संशोधनाची कार्यपध्दती.
ब] संशोधनाचे निष्कर्ष.

प्रकरण : ३ रे :

// संबंधीत संशोधन, संशोधनाची
कार्यपध्दती व संशोधनाचे निष्कर्ष //

३.१ : प्रस्तावना.

संबंधीत शैक्षणिक संशोधन साहित्याचा आढावा घेणे हे एक आवश्यक संशोधनाचे अंग आहे त्याचा गोषवारा खाली दिलेला आहे.

या संशोधन साहित्याचे अवलोकन करण्याकरिता

संशोधकाने खालील ग्रथांचा आधार घेतलेला आहे.

३.२ : संदर्भ :

- (1) **The Third Indian year book of Education, Educational Reserch N.C.E.R.T. New Delhi.**
- (2) **A Survey of reserch in Education edited by Dr. M.B. Buch center of advanced study in Education Mis. University Baroda.**
- (3) **Educational Investigation in Indian Universities (1939-1951) N.C.E.R.T. New Delhi.**
- (4) **Educational Investigation in Universities of Maharashtra (1939-1970) State Investigation of Education Pune - 30.**

- (5) **Second Survey of reserch in Education**
(1972-1978) Dr. M. B. Buch (Ed) Society for
Education reserch of development Baroda.
- (6) **Education reserch in University of Bombay,**
(Dr. Mrs. Pratibha Deo (Edu) Development of
Education University of Bombay - 1981.
- (7) **Educational reserch in University of Maharashtra**
Dr. N. K. Patole (Edu) Platinum Jubilee year
Commemoration Volume 1982, S.T. College, Bombay.

3.3 : "Prof. Dsouza Conducted a Study in Culcutta
University in 1971" It was related to regional
concept in the teaching of Geography of
with statistical analysis from actual teaching".

"प्रा. डिसूजा यांनी १९७१ मध्ये कलकत्ता विद्यापीठामध्ये एक
संशोधन केले. त्या संशोधनाचा संबंध प्रत्यक्ष भूगोल विषय संख्या-
शास्त्रीय पृथःकरणासह शिकविताना आपण वापरत असणा-या
प्रादेशिक संकल्पनेशी होता.

३.३ अ] संशोधनाची कार्यपध्दती :-

सुनियंत्रित पध्दतीने म्हणजेच संपूर्ण देश एक भौगोलिक विभाग
मानून तसेच प्रादेशिक पध्दतीने म्हणजेच संपूर्ण देशाचा एखादाच
प्रदेश भौगोलिक प्रमाण किंवा विभाग मानून भूगोलाचे अध्यापन
करून वस्तुनिष्ठ चाचण्या घेतल्यानंतर त्या चाचण्याच्या आधारे
मिळालेल्या गुणांचा तौलनिक अभ्यास करण्यात आला.

या संशोधनाची योजना म्हणजे वरील पध्दतीने भूगोल विषयाचे अध्यापन कलकत्त्यातील १४ इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेतील ९ व्या इयत्ते-तील ४८६ विद्यार्थ्यांचा एक गट या प्रमाणे गट करून त्यांना बॅलर्डस कोलंबियन मेन्टल टेस्ट देण्यात आली. त्या बुध्दीमत्ता चाचणीच्या मिळणा-या गुणावरून उतरत्या क्रमाने दोन गट करून त्यातील प्रत्येक मुलाला अगदी समान पातळीवर शालेय गुण मिळालेले होते. या दोन्ही गटापैकी एका गटाला सुनियंत्रित पध्दतीने शिकविण्यात आले. तर दुस-या गटाला प्रादेशिक पध्दतीने शिकविण्यात आले कांही दिवांनी या विद्यार्थ्यांना वस्तुनिष्ठ चाचणी देण्यात आली. मिळणा-या निकालवरून संख्याशास्त्रीय पध्दतीचा फ्रिक्वेन्सी डिस्ट्रीब्यूशन मीन, मेडीयन, मोड, स्टॅण्डर्ड डेव्हिएशन, एफ टेस्ट, स्क्युव्हेनेस व क्यूर-बोसीस पध्दतीचा उपयोग करून निकाल तयार करण्यात आला.

३.३ ब] संशोधनाचे निष्कर्ष :-

वरील संशोधनावरून खालील प्रमुख गोष्टी आढळून आल्या.

१. फ्रिक्वेन्सी डिस्ट्रीब्यूशन, फ्रिक्वेन्सी, पॉलीगॉन आणि ऑगीव्हज वरून असे असे दिसून आले की प्रादेशिक पध्दतीने शिकविलेल्या विद्यार्थ्यांचे गुण व त्यांची गुणवत्ता ही सुनियंत्रित पध्दतीने अध्यापन केलेल्या विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेपेक्षा खूपच जास्त होती.
२. मीन, मेडीयन, मोड, या कसोट्यांच्या उपयोगावरून सुध्दा वरील प्रमाणेच चित्र आहे. असे दिसून आले स्टॅण्डर्ड डेव्हिएशन च्या संदर्भात विचार केला असता दोन्ही गटामध्ये दिसणारे चित्र हे खूपच तुलनाकरण्यासारखे होते.
३. दोन्हीही पध्दतीने विद्यार्थ्यांना मिळणा-या गुणांचे वाटप हे सामान्यपणे **chi-square Test, Skewness,** व **Kuriosis** पध्दतीचे होते.

324 : Prof. Srivastva Conducted the Study in
Kaknow university in 1969.

This study indicated the position of teaching
social studies in Secondary schools at Uttar
Pradesh.

३.४ अ] संशोधनाची उद्दिष्टे :-

वर्तमान संशोधनाची उद्दिष्टे खालील प्रमाणे आहेत.

१. समाजशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत लक्षाही प्रणाली व प्रवृत्ती यांचा विकास लक्षात घेवून शालेय संपदेचे मूल्यमापन करणे.
२. तसेच ज्या विद्यार्थ्यांनी समाजशास्त्राचा अभ्यास केलेला नाही. त्या विद्यार्थ्यांच्या समाजशास्त्राचा अभ्यास केलेला विद्यार्थी कितपत श्रेष्ठ आहे हे पहावे.

ब] संशोधनाची कार्यपध्दती :

या संशोधनाकरिता दोन शहरातील आठ शैक्षणिक विभागातील ११४७ विद्यार्थी निवडलेले होते. प्रत्येक शहरातून चार शाळा निवडण्यात आलेल्या होत्या म्हणजे संशोधनासाठी आवश्यक असणारी सर्व साधनसामुग्री उत्तरप्रदेशातील १६ शहरातील एकूण ६४ शाळातून निवडलेली होती. ही सर्व साधनसामुग्री तयार केलेल्या प्रश्नावलीच्या आधारे गोळा करण्यात आलेली होती. आणि तिचे पृथःकरण व अर्थनिर्वचन करण्याकरिता एकच चाचणी वापरण्यात आली होती.

क] संशोधनाचे निष्कर्ष :

या अवलोकनंतर असे निर्दशनास आले आहे की, व्यक्तीच्या जाणीवांचा विकास करण्याकरिता भूगोल विषयाची भूमिका उल्लेखनीय आहे.

~~3.5~~
3.5

Patyal C.B. : Carried out a study of readability Indices of prescribed Geography Materials in Geography for Std VIII th and it's effectiveness on reading Comprehension in 1977."

3.4 अ] संशोधनाची उद्दिष्ट्ये खालील प्रमाणे आहेत :-

१. राज्याने इयत्ता आठवीच्या तयार केलेल्या भूगोल क्रमिक पुस्तकातील साहित्याची यादी तयार करणे.
२. या प्रकरणातील प्रत्येक प्रकरण वाचनीय आहे किंवा नाही या संबंधी एक सूत्र तयार करणे.
३. प्रत्येक प्रकरणाच्या संदर्भ ग्रंथाची यादी ठरविणे.
४. ज्या प्रकरणांची उच्च वाचनीयता आहे ती शोधून काढणे.
५. भूगोलाच्या क्रमिक पुस्तकातील प्रकरणांच्या आकालणाकरिता एक साधन तयार करणे.

ब] संशोधनाची कार्यपध्दती :-

या संशोधनाकरिता एकूण १० शाळांची निवड केलेली होती. त्या एकूण दहा शाळेत मिळून ४७२ विद्यार्थी शिकत होते. या संशोधनाची साहित्यी संकलीत करण्याकरिता शिक्षकांनी तयार केलेली याचणी, वाचन क्षमता याचणी, आणि आकलनक्षमता याचणी इ. वापरल्या होती. याचण्या करिता वाचनीय "इंडेक्स" नंबर ०.८४ असा होता. हे संशोधन प्रायोगिक पध्दतीचे असून मध्यमान आणि स्टॅण्डर्ड डेव्हिएशन यावर आधारलेले होते. यामध्ये १] नियंत्रित व २] प्रायोगिक असे दोन गट होते. नियंत्रित गटाला तीन प्रकरणांची साहित्यी वाचण्यास सांगितलेली होती तर प्रायोगिक गटाला पुन्हा लिहिलेले साहित्य वाचावयास सांगितले होते. अशा प्रकारे मिळविलेल्या साधनसामुग्रीचे विश्लेषण करण्याकरिता **Analysis of Variance** वापरले होते.

३.५ क] संशोधनाचे निष्कर्ष :-

या संशोधनाचे प्रमुख निष्कर्ष खालील प्रमाणे होते.

- [१] नियोजित क्रमिक पुस्तकातील एकूण ३२ प्रकारणांची वाचनीय पातळी व्यापक प्रमाणात दिसून आली.
- [२] यासर्व प्रकारणांची मांडणी, काविण्यापातळी लक्षात घेवून चढता क्रमांक केलेली. चढत नव्हती.
- [३] तांत्रिक शब्दाचे स्पष्टीकरण देण्यात आलेले नव्हते.
- [४] या संशोधनावरून असे दिसून आले की कर्मा पदांच्या व वाचनावर दिसून आलेला आहे. त्याचप्रमाणे ज्या विद्यार्थ्यांची बुद्धीमत्ता उच्च अथवा कमी दर्जाची आहे. अशा विद्यार्थ्यांवर देखील दिसून आलेला आहे.

=====

३.६ :

NARAYAN SWAMI :- Carried out a reserch in madurai in 1960. He has dealt with the problems of teaching social studies in the schools.

The main purpose of ther study of to make an Inquiry of in to the teaching of social studies in the context of the Introduction of social scienences.

◆◆◆=====

३.६ [अ]

// संशोधनाची कार्यपध्दती //

या संशोधनाकरिता मद्राई जिल्ह्यातील शिवाय समाजशास्त्राच्या वगचि निरीक्षण केले गेले होते. त्यासाठी मुख्याध्यापक आणि सहकारी शिक्षक यांच्याबरोबर चर्चा-देखील घडवून आणलेली होती. आणि प्रश्नावलीच्या साहाय्याने मार्च १९५८ सालातील एस.एस.सी. परिक्षेतील ६०० उत्तरपत्रिकांचे विश्लेषण करण्यात आले होते.

[ब] संशोधनाचे निष्कर्ष :-

या संशोधनाचे निष्कर्ष खालील प्रमाणे आहेत.

वरील संशोधनावरून असे दिसून आले आहे. की, समाजशास्त्रासाठी उत्तम प्रयोगशाळा असून देखील कांही वेळा जून्या तंत्राचा वापर परिक्षेत करण्यात आलेला आहे. तसेच समाजशास्त्राच्या अध्यापना विषयी फारच थोडा अधुनिक दृष्टीकोण पहावयास मिळालेला आहे. त्याचप्रमाणे समाजशास्त्राचे वर्ग अतिशय गैरसोयीचे वाटले आहेत.

१९५८मध्ये ज्या अभ्यासक्रमाची उजळणी झाली आहे. त्याची पूर्तता आज देखील झालेली नाही. प्रामुख्याने शैक्षणिक साहित्य, त्याचा वापर हा फारसा करण्यात आलेला आढळून आला नाही. कांही ठिकाणी विविध नकाशे व इतर शैक्षणिक साहित्य दिसून आले पण त्याबाबत कांहीच नियोजन दिसून आलेले नाही. स्थानीक समाजात ज्या गोष्टी उपलब्ध नाही. व समाजशास्त्राच्या अध्यापनाकरिता क्रीडा-पध्दतीचा वापर करावा असे नमूद केलेले असताना देखील तिचा वापर फारसा दिसून आलेला नाही.

... पुढे...

3.7 : Prof. Patil T.B. : In college of Education Barsi conducted the study in Shivaji University It was related to the present Position and problems of teaching Geography in the rural secondary schools of solapur Districts.

3.७ अ] संशोधनाची कार्यपध्दती :-

वर्तमान संशोधन सर्वेक्षण पध्दतीने केलेले आहे या संशोधनाची स्मरणा नैसर्गिक आहे. या संशोधनात संशोधकाने आवश्यक माहितीचे संकलन करण्याकरिता पुढील साधनांचा वापर केलेला आहे १] प्रश्नावली, २] मुलाखती, ३] निरीक्षण व चर्चा ४] भेटी.

संशोधकाने सोलापूर जिल्ह्यातील ग्रामीण भागातील भूगोल शिक्षकांकडून माहिती संकलीत करण्यासाठी प्रश्नावली तयार केलेली होती. सर्व खेड्यातील भूगोल शिक्षकांना प्रश्नावली पोष्टाने पाठविण्यात आली होती. त्यातील कांही माध्यमिक शाळांना प्रत्यक्ष वैयक्तिक भेटी दिलेल्या होत्या. विविध शाळेतील १५५ ग्रामीण माध्यमिक भूगोल शिक्षकांना प्रश्नावलीचे वाटप केलेले होते त्यापैकी ६० ग्रामीण शाळातील एकूण ८० शिक्षकांनी प्रश्नावली भरून प्रतिसाद दिलेला होता.

त्याशिवाय ४० मुख्याध्यापक, ४० तज्ञ, २० शिक्षक, २० पालक, आणि २० शाळेतील विद्यार्थी यांचेकडून प्रश्नावली मुलाखती, चर्चा, इत्यादी द्वारे माहिती मिळविली.

=====

ब] संशोधनाचे निष्कर्ष :-

संशोधनातील कांही प्रमुख निष्कर्ष खालील प्रमाणे :

१. बहू संख्यांक शिक्षक आवश्यक शैक्षणिक पात्रता धारक होते.

२३. ७५% शिक्षक पदिव्युत्तर प्रशिक्षित होते. जवळ जवळ सर्वच शिक्षकाची व्यावसायिक पात्रता चांगली होती.
२. ८० शिक्षकांपैकी ४१ शिक्षकांचा पदवी परिक्षेला स्पेशल भूगोल विषय आहे.
३. बहुसंख्यांक शिक्षक प्रश्नोत्तर पध्दतीचा अध्यापनात वापर करतात [९२.५०%], व्याख्यान पध्दती [७८.७५%] निरीक्षण पध्दती [७६.२५%], स्पष्टीकरण पध्दती [७३.७५%] गोष्ट पध्दती [७३.७५%] आणि उजळणी पध्दती [७०%].
४. भूगोलाच्या विषयासाठी उपलब्ध असणारी तासीकाची संख्या यामुळे ५, ६ व ७ या वर्गाचे शिक्षक असमाधानी आहेत.
५. ५६.२५% शिक्षक क्रमिक पुस्तक वापरत नाहीत. कारण ६२.५०% शिक्षकांचे असे म्हणणे आहे की भूगोलाचे पुस्तक चुकीचे आहे.
६. सर्वसाधारण आणि अध्यापनास आवश्यक असणारे शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध असणा-या फारच थोड्या शाळा आहेत.
७. सर्वच शिक्षक अध्यापन करीत असतांना नकाशाचा वापर करतात.
८. भूगोलाच्या अध्यापनासाठी आवश्यक असणारी स्वतंत्र भूगोल कक्षाची सोय असणारी एकही माध्यमिक शाळा सोलापूर जिल्ह्यातील ग्रामीण भागात आढळून आलेली नाही.
९. सोलापूर जिल्ह्यातील ग्रामीण भागातील जवळ जवळ ८६.२५% शाळेत भौगोलिक वस्तुसंग्रहालाची उपलब्धता नाही केवळ फक्त २ शाळांत विज्ञान प्रयोग शाळेची जोडून भौगोलिक वस्तुसंग्रहालय आहे.
१०. सन १९७९, १९८०, १९८१ या वर्षांत प्रत्येक वर्गातून उत्तीर्ण होणा-या विद्यार्थ्यांचे प्रमाण ७४%, च्या आसपास आहे.

